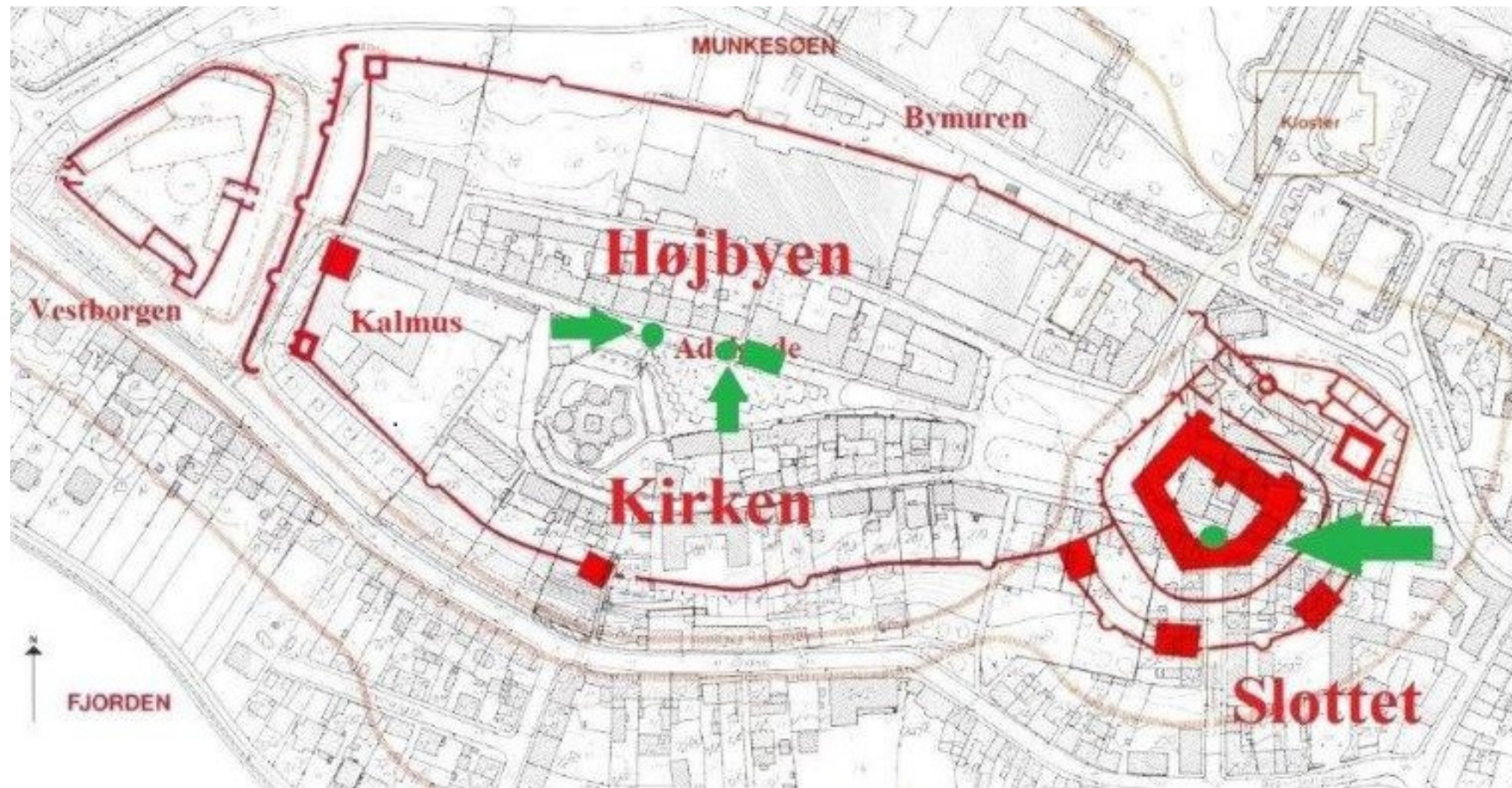

Kalundborg Arkæologiforening

Orientering om vandsoldning af jordlaget fra pigstensbelægningen i Adelgade (KAM 2014-007)

Middelalderligt Kalundborg

Kortet viser det middelalderlige Kalundborg overlagt nutidens matrikelkort. De tre gruber vi undersøgte i 2013, er markeret med grønne punkter. Pigstensbelægningen vi undersøgte i 2014, er markeret med en grøn firkant.

Baggrund for undersøgelsen

I 2013 foretog Martin Pavón arkæologisk undersøgelse af anlægsrenden til fjernvarmerør langs Adelgade. I profilen blev der observeret en pigstensbelægning et stykke under den nuværende vejbelægning. Neden under pigstensbelægningen fandt Martin Pavón flere affaldsgruber. Arkæologiforeningen vandsoldede jord fra flere af disse gruber, specielt gruberne uden for Adelgade nr. 10 og 16, hvorfra vi fik 460 spande jord. Begge gruber var meget fundrige specielt mht. organisk materiale. Gruberne blev dateret til første halvdel af 1300-talet.

Eftersom man ikke gravede gruber i vejarealet, kan der ikke have været vej disse steder før pigstensbelægningen blev anlagt. Adelgade er således enten blevet flyttet ind over gruberne eller gjort bredere, i begge tilfælde ved at indlemme dele af matriklerne langs vejen, dvs. folks haver, hvor de havde deres affaldsgruber. Hvilke forhold gjorde dette muligt, hvorfor var det nødvendigt, og hvornår blev vejen anlagt?

Da gruberne i Adelgade ser ud til at være blevet forseglet af pigstensbelægningen i midten af 1300-tallet, arbejder Martin Pavón med den teori at det kan have været Valdemar Atterdag der fik anlagt den pigstensbelagte Adelgade. For at be- eller afkræfte denne teori var det vigtigt at skaffe beviser for hvornår pigstensbelægningen blev anlagt.

Chancen kom i efteråret 2014 da Adelgade blev belagt med brosten. I den forbindelse skulle den middelalderlige pigstensbelægning enten bortgraves eller frilægges flere steder. I et stort felt ud for Bispegården (Adelgade nr. 8) blev der foretaget en egentlig udgravning af pigstensbelægningen, og jordlaget lige ovenpå og imellem stenene blev opmagasineret til senere vandsoldning af Arkæologiforeningen. Formålet ved vandsoldning af jorden var at finde genstande der kunne bruges til at datere anlæggelsen af den middelalderlige pigstensbelægning i Adelgade – hovedsageligt potteskår og andre daterbare genstande.

Adelgade i 1300-tallet

Perioden 1250-1350 var en meget turbulent tid for Kalundborg. Efter Esbern Snares død i 1204 gik Kalundborg i arv til hans datter, Fru Ingeborg. Meget senere blev hun beskyldt for landsforræderi og forvist til Slesvig. Dog ejede hun Vestborgen indtil sin død i 1267, hvorefter borgen og byen blev inddraget under kongen, og et stort len blev etableret med Kalundborg som centrum. I 1285 blev Kalundborg indtaget og nedbrændt af den norske pirat Alf Erlingsøn. Byen må dog hurtigt være kommet tilbage på kongens hænder eftersom adelsmanden Lave Laveson fra Høng blev fængslet i Kalundborg efter mordet på Erik Klipping i 1286 og skrev sit testamente der i 1291. Han var mistænkt for mordet fordi hans far, Lave Gudmosen, var dømt for mordet på kong Erik IV i 1250, men Laveson blev løsladt igen i 1293. Byen var i en periode i hænderne på Erik Menveds bror Christoffer, indtil Erik Menved indtog Kalundborg i 1297 og besejrede Christoffer. Det menes at det var Erik Menved der startede opførelsen af Kalundborg Slot, måske fordi Vestborgen var blevet så slemt medtaget i 1285.

Efter Erik Menveds død i 1319 kom hans bror til magten som Christoffer II. Det var starten på en krisetid for både landet og Kalundborg – en krisetid der varede i godt 25 år. Kongen måtte pantsætte store dele af landet til de holstenske grever og måtte i 1326 flygte ud af landet. Kalundborg var i denne tid forlenet til Knud Porse. Efter hans død i 1327 overtog hans enke forvaltningen af Kalundborg. I 1329 vendte Christoffer II tilbage til Danmark, men overgav Sjælland, Lolland og Skåne til grev Johan af Holsten, dog med undtagelse af Kalundborg, som han lagde særlig vægt på at bevare herredømmet over. Da Valdemar Atterdag kom på tronen i 1340, var Kalundborg alligevel på holstenske hænder, bestyret af Heine og Hund Brockdorf, som morede sig med at hjælpe høvedsmand Markvad v. Stove den Ældre fra Københavns Slot med at plyndre Hansestædernes handelsskibe. I 1341 belejrede Valdemar Atterdag Kalundborg, men Heinrich af Holsten greb ind til fordel for Heine og Hund Brockdorf. Efter lange og forgæves forhandlinger belejrede Valdemar Atterdag byen igen i 1342 og kunne endelig overtage slottet i 1343. Han opholdt sig regelmæssigt i Kalundborg i årene derefter, og der blev holdt mange vigtige møder på slottet, bl.a. mødet mellem kongen og landets biskopper i 1357 og det store danehof i 1360. I perioden gennemførte han en større ombygning af slottet og bymuren.

Livet for Adelgades beboere i første halvdel af 1300-tallet var derfor karakteriseret af store omvæltninger, og de må have været vant til at måtte indordne sig under skiftende magthavere. De må også have levet i konstant frygt for at miste hjem, ejendele og endda livet. I 1349 eller 1350 kom der også en anden stor omvæltning – Danmark blev ramt af pesten. I nogle egne af Europa mistede op mod 40% af befolkningen livet til sygdommen. I Danmark har man ikke megen direkte viden om pestens hærgen, men indirekte indicier (sjælemesser og dødsnotitser) indikerer at Danmark blev hårdt ramt. Situationen for Kalundborg var nok ikke meget anderledes end i resten af landet, og byen må også i en eller anden grad været blevet affolket pga. sygdommen.

Man kan antage at første halvdel af 1300-tallet sandsynligvis har været en hård periode for Adelgades beboere, og der må have været en del nedbrudte eller øde bygninger i gaden grundet kamphandlinger, plyndringer og pesten. Det kan have gjort det muligt eller nemmere at indlemme beboernes haver i den nye pigstensbelagte vej.

Martin Pavón er stadigvæk i gang med at fortolke fundene og skrive udgravningsberetning. Foreløbig, ud fra keramikken vist her på s. 26-38, ser det ud til at pigstensbelægningen er anlagt i perioden 1350-1370, dvs. mens Valdemar ombyggede slottet og bymuren. Muligvis blev Adelgade lavet om til en bred pigstensbelagt vej for at gøre det nemmere at transportere materiale til opførelse af bymuren. Måske var Adelgade inden da en snæver jordsti uegnet til transport af store mængder byggemateriale. Dog må det siges at pigstensbelægningen ikke ser ud til at være særlig robust eller velegnet til tung vogntransport.

For en endelig fortolkning af udgravningen og vores vandsoldningsfund må I vente på Martins udgravningsberetning. Indtil videre vil denne orientering give jer et indtryk af vores arbejde og resultater – specielt for de medlemmer der ikke selv deltog. Nedenfor viser jeg billeder af udgravningen, vandsoldningen og fundene og præsenterer Martins foreløbige analyse af keramikken.

David Barry, januar 2015

Anlægsrenden fra 2013 uden for Adelgade 10. Martin Pavón står i gruben som vi tømte og vandsoldede. Pigstensbelægningen kan lige anes i profilen (røde pile). Muldjorden blev skrabet væk ned til undergrunden inden pigstensbelægningen blev lagt. Flere steder er der gruber under pigstensbelægningen, der således har "forseglet" gruberne.

Gruben ved Adelgade 10 som vi undersøgte i 2013. Gruben ligger under pigstensbelægningen (røde pile).

Den middelalderlige pigstensbelægning ud for Bispegården (Adelgade nr. 8). Det er det mørke jordlag lige over og imellem pigstenene som vi har vandsoldet. De store sten til venstre er fundamentet til en tilbygning til rådhuset, muligvis en overdækket vognport. Som det ses på kortet på næste side, har Bispegården tidligere raget langt ud i Adelgade.

Kort fra 1790 der viser at Bispegården (Raad Huset) tidligere har raget langt ud i Adelgade, der hvor der lige er fundet nogle punktformede kampestensfundamenter, muligvis til en overdækket vognport, således at biskoppen kunne stige tørskoet op i sin hestevogn.

Bispegården. Pigstensbelægningen og den mørke jord til vandsoldning ses nederst i billedet.

Udgravningsfeltet halvt udgravet.

Martin Pavón i gang med at udgrave pigstensbelægningen.

Jim Chism hjælper til.

Vandsoldning af jorden foregik i december måned. Heldigvis var vejret rimeligt i begyndelsen. Margit og Birgitte godt pakket ind!

Vi brugte en vandsolde med en maskevidde på 3 mm. Vi søgte hovedsageligt efter daterende materiale og skulle ikke samle brændte korn og frøkapsler, som der alligevel næsten ikke var noget af.

Senere blev det regnvejr, så det var nødvendigt at opsætte stillads omkring vandsoldene.

Vandsoldning i det tørre!

Et fund diskuteres.

I alt skulle 186 spande jord vandsoldes. Jorden, der var blevet deponeret på en presenning ude på marken, skulle hentes i spande til soldning.

Adelgade 8 – Pigstensbelægningen – vandsoldningsfund (KAM 2014-007)

Vi vandsoldede 187 spande jord a ca. 10 l. Der er brugt solde med en maskevidde på 3 mm. Billeder af fundene vises på side 19-57 i samme rækkefølge som fundlisten.

Fundlisten:

- 1 spidset træpind, 60 mm x 4 mm
- 1 sidefragment fra en dobbeltkam med cirkel og prik-ornamentik
- 1 fragment af skinne fra en kam med en enkelt række nittehuller
- 2 fragmenter af midterstykke fra en dobbeltkam med to rækker nittehuller
- 1 perle af ben/tak, 8 mm dia og 5 mm bred, formentlig med et hjerte- eller bladformet motiv på siden
- 1 perle af træ, 9 mm dia og 8 mm bred

Potteskår	243 stk.	867 g
Diverse teglsten	16 stk.	746 g
Lerklining	46 stk.	862 g
Glasskår	22 stk.	15 g
Kammageraffald	9 stk.	19 g
Knoglefragmenter med ridser	6 stk.	26 g
Kridtpibefragmenter	2 stk.	4 g
Diverse metalgenstande	42 stk.	592 g
Diverse jernholdige klumper	53 stk.	843 g
Slagger	39 stk.	1259 g
Valnød	1 stk.	9 g
Brændt korn (13) og frøkapsler		1 g
Træ		13 g
Trækul		12 g
Knogler og knoglefragmenter		9.719 g
Hvoraf		
Hele knogler og tænder		2.195 g
Store fragmenter		2.564 g
Små fragmenter		4.960 g

Spidset træpind, sidefragment fra en dobbeltkam med cirkel og prik-ornamentik, fragment af skinne fra en kam med en enkelt række nittehuller, 2 fragmenter af midterstykke fra en dobbeltkam med to rækker nittehuller, og to perler, formentlig fra en rosenkrans.

Spidset træpind, 60 mm x 4 mm.

Sidefragment fra en dobbeltkam med cirkel og prik-ornamentik.

To fragmenter af midterstykke fra en dobbeltkam med to rækker nittehuller.

Fragment af skinne fra en kam med en enkelt række nittehuller

Tv. Perle af træ, 9 mm dia og 8 mm bred. Th. Perle af ben/tak, 8 mm dia og 5 mm bred. Begge formentlig fra en rosenkrans.

Perle af ben/tak, 8 mm dia og 5 mm bred, formentlig med et hjerte- eller bladformet motiv på siden. Formentlig fra en rosenkrans.

KAM 2014-007:

Martin Pavóns analyse af keramik fra Arkæologiforeningens vandsoldning af kulturlag L1.

Antal: 235 skår.

Gråbrændt keramik: 96 skår. 0,435 kg. 41%. Heraf 76 bugskår og 20 informative skår, som udgøres af 8 randskår, 4 bundskår, 2 standfødde og 6 skår med dekoration.

Rødbrændt keramik – højmiddelalderlige glaserede kander: 99 skår. 0,299 kg. 42%. Heraf 6 informative skår – 1 hankskål med rundt tværsnit, 2 bundskår og 3 randskår samt 93 bugskår. Af den samlede mængde glaserede skår har 35 skår rød glasur, 46 grøn glasur, og på 15 skår kan farven ikke identificeres.

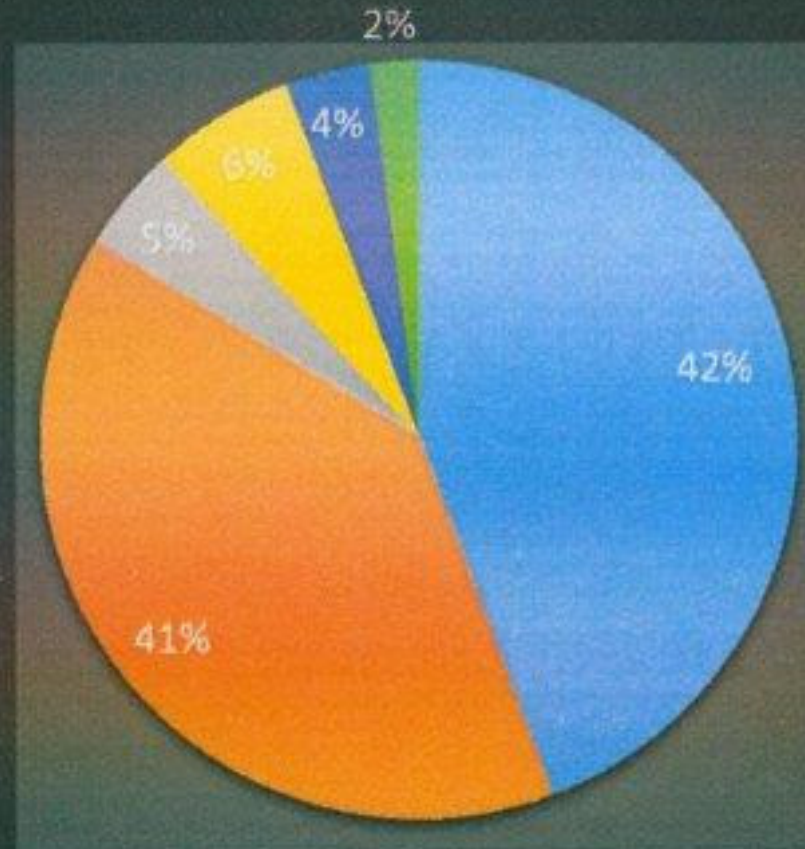
Rødbrændt keramik – andet: 9 skår. 4%. Rødbrændt keramik fra kar uden glasur. Alle bugskår.

Rødbrændt keramik – import: 5 skår. 2%. Glaserede kander fra Aardenburg. 5 bugskår med en hvid heldækkende underbegitning samt en dækkende grøn glasur.

Næsten stentøj: 15 skår. 6%. Af de 15 skår har 5 skår dekoration i form af drejeriller, og 1 skål har en kraftig vulst. 3 skår har saltglasur.

Stentøj: 11 skår. 5%. Helsintret stentøj med hvidlig skærv. Af de 11 skår er der 1 randskål og 2 med dekoration i form af drejeriller. De resterende 8 skår er bugskår. Der er tale om stentøj fra Siegburg.

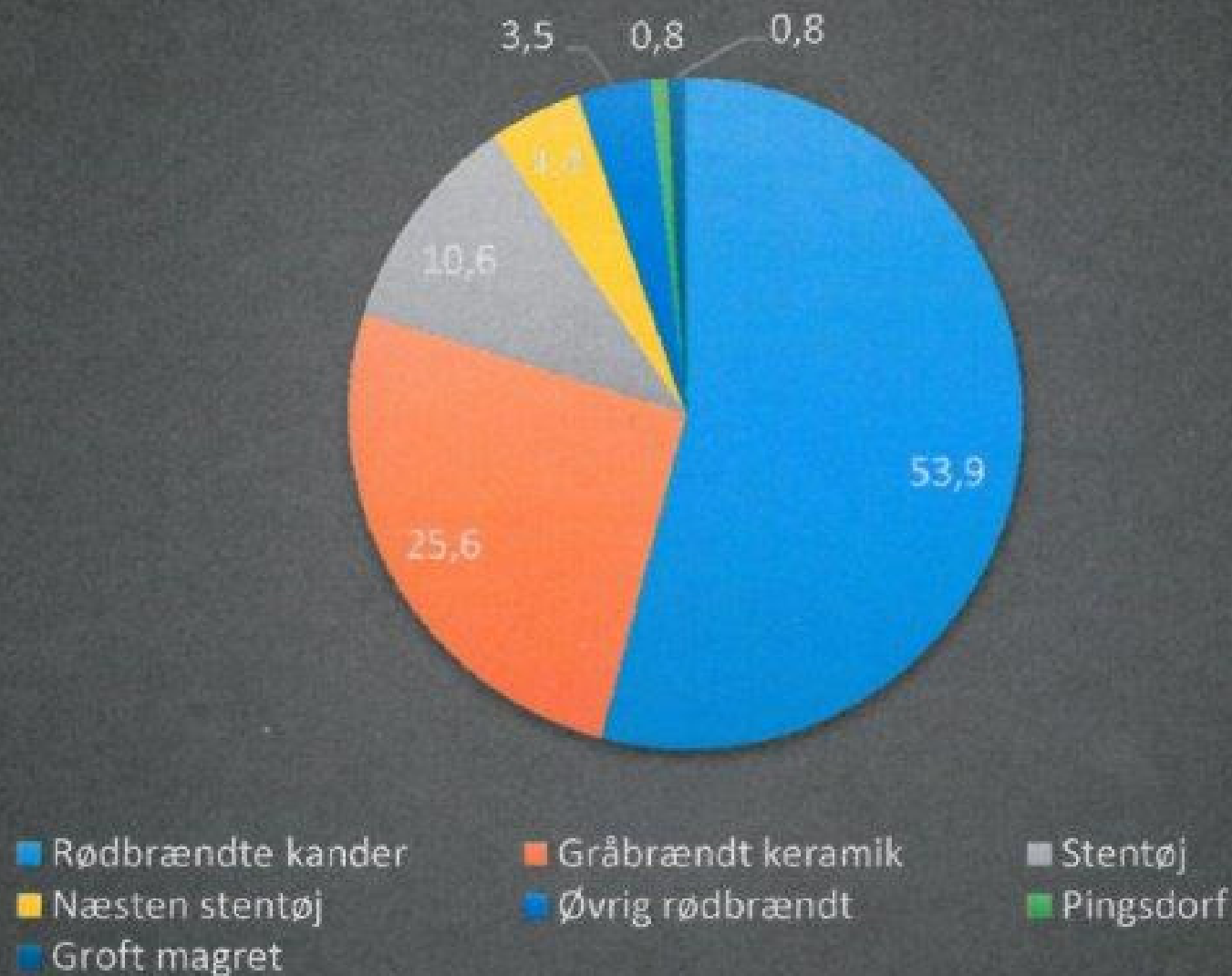
Procentvis fordeling af keramiktyper

■ Rødbrændte kander ■ Gråbrændt ■ Stentøj ■ Næsten Stentøj ■ Rødbrændte kar ■ Rouen

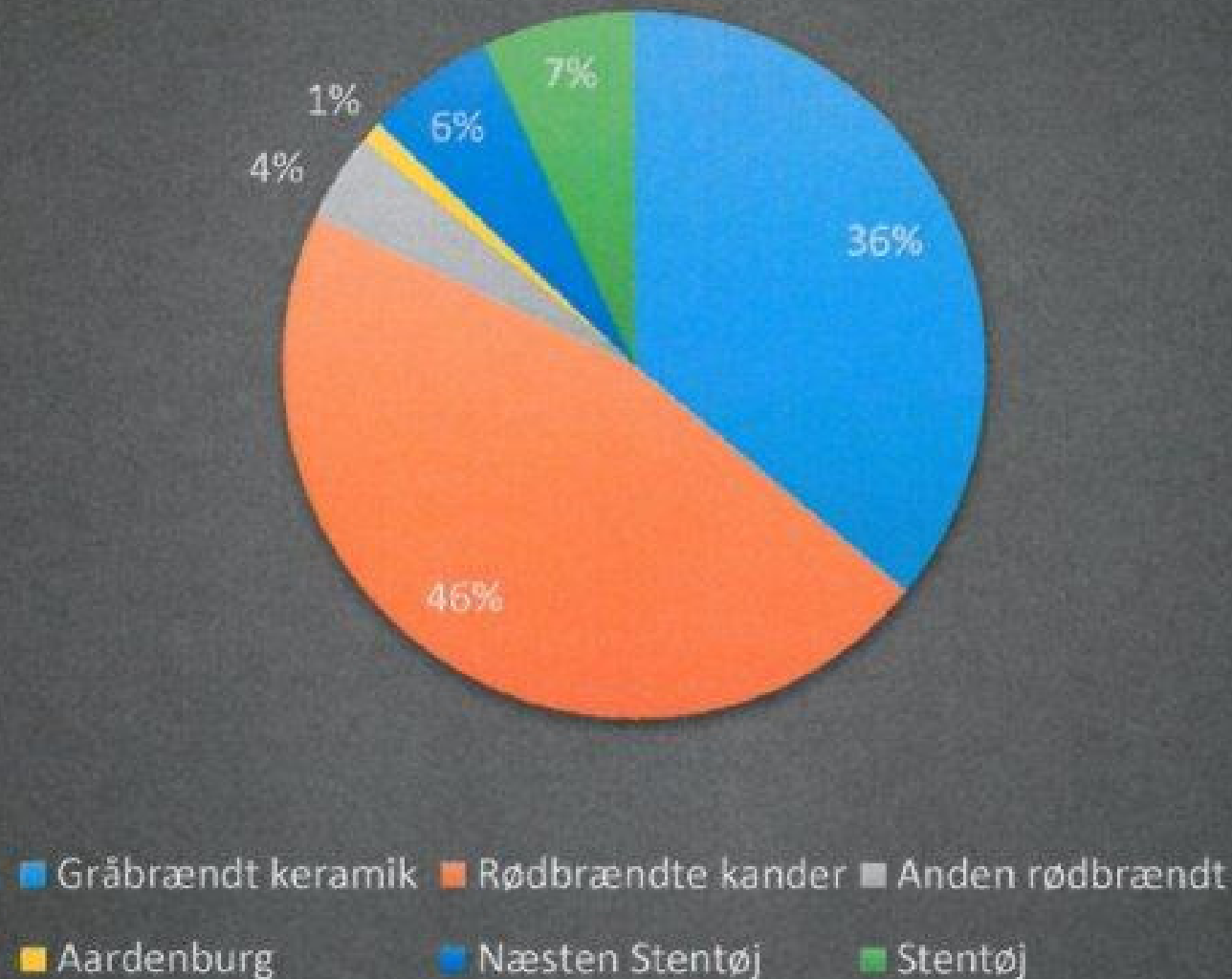
Vandsoldningsmateriale – procentvis fordeling af keramiktyper (Rouen er siden blevet omklassificeret til Aardenburg). Keramikken er hovedsageligt gråbrændt og rødbrændt med kun 10% næsten stentøj og stentøj (Siegburg).

Procentvis fordeling af keramiktyper

Udgravningsmateriale – procentvis fordeling af keramiktyper. Keramikken er hovedsageligt gråbrændt og rødbrændt med ca. 15% næsten stentøj og stentøj.

Procentvis fordeling af keramik i lag L1

Procentvis fordeling af keramiktyper i det kombinerede materiale fra vandsoldningen og udgravningen. Ud fra keramikens sammensætning, den lave procent af stentøj (7%) og mangel på yngre keramiktyper er det Martin Pavóns foreløbige konklusion at pigstensbelægningen er anlagt i perioden 1350-1370.

Gråbrændt keramik.

Gråbrændt keramik.

Gråbrændt keramik.

Rødbændt keramik – højmiddelalderlige glaserede kander.

Rødbændt keramik – højmiddelalderlige glaserede kander.

Rødbændt keramik – højmiddelalderlige glaserede kander.

Rødbændt keramik – import – Aardenburg.

Næsten stentøj.

Næsten stentøj og stentøj.

Diverse teglsten.

Lerklining.

Glasskår.

Kammageraffald.

Knoglefragmenter med ridser.

Kridtpibefragmenter.

Diverse metalgenstande.

Diverse jernholdige klumper.

Slagger.

**4,960 kg små
fragmenter**

